

บทที่ 5

สรุปอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ของเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และเงื่อนไขในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก

พื้นที่ศึกษา คือชุมชนที่เป็นสมาชิกเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งมีจัดตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าระดับหมู่บ้าน และรวมตัวกันเป็นเครือข่ายองค์กรอนุรักษ์ ดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในลุ่มน้ำ โดยเฉพาะพื้นที่ศึกษาหลัก คือ บ้านยางล้าน ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง หมู่ที่ 8 ประกอบด้วยห้วยบ้านยางล้านล่าง ยางล้านบน และแม่กองงอ และบ้านนาเรือน ชาวไทยพื้นเมือง หมู่ที่ 9 ชุมชนทั้งสองเป็นชุมชนที่ได้ริเริ่มจัดตั้งระบบการจัดการป่าชุมชน และประสานงานสร้างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในกลุ่มชนเผ่าเดียวกัน และเป็นชุมชนหลักในการขับเคลื่อนกระบวนการจัดตั้งเครือข่ายลุ่มน้ำที่ประกอบด้วย ชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงและชาวไทยพื้นเมืองที่อาศัยอยู่ตลอดลำน้ำแม่แรก การเก็บข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ใช้วิธีการที่หลากหลายผสมผสานกัน เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมภายในชุมชน การสังเกตวิถีชีวิตประจำวัน การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ การสำรวจสภาพการใช้ที่ดินและสภาพทรัพยากรธรรมชาติภายในลุ่มน้ำ เพื่อศึกษาถึงรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และเงื่อนไขในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชาวบ้านในเขตลุ่มน้ำแม่แรก ผู้วิจัยได้ทำการจัดเก็บข้อมูล ทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ และความถูกต้องของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าในลักษณะต่างๆ จำแนกข้อมูลตามประเด็นในการศึกษาของแต่ละวัตถุประสงค์ และนำเสนอโดยการบรรยายเชิงวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยโดยสรุปได้ดังนี้

1. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่ายลุ่มน้ำ

1.1 การจัดตั้งองค์กรชุมชนในระดับหมู่บ้าน และเครือข่ายลุ่มน้ำเพื่อดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การจัดตั้งองค์กรชุมชนในรูปแบบของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้าน เริ่มจากการที่ผู้นำชุมชนบ้านยางล้าน ชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงซึ่งมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ ได้มีโอกาสนไปพบปะกับชุมชนภายนอกซึ่งประสบปัญหาด้านการประกอบอาชีพ และการจัดการความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับภาครัฐ อันเนื่องจากปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของผู้นำชุมชนกับ

ชุมชนภายนอกและภายในกลุ่มผู้นำด้วยตนเอง ทำให้ผู้นำชุมชนเกิดความตระหนักถึงปัญหา ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและผลกระทบที่เกิดขึ้นกับการดำรงชีวิตของสมาชิก ในชุมชน ผู้นำชุมชนจึงได้จัดเวทีประชุมชาวบ้านเพื่อเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ปรึกษาหารือเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ซึ่งจะเป็นแนวทางให้ชุมชนสามารถใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนและลดแรงกดดันจากนโยบายการอนุรักษ์ป่าของรัฐได้ เมื่อการดำเนินการของชุมชนอย่างยั่งยืน ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชุมชนข้างเคียงซึ่งประสบปัญหาดังกล่าวถึงกัน จึงได้นำรูปแบบการจัดการป่าของชุมชนอย่างยั่งยืนมาประยุกต์ใช้ ประกอบกับในเขตลุ่มน้ำแม่แรกมีองค์กรพัฒนาเอกชน และโครงการพัฒนาป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริสิริเจริญวิสุทธิ์ ซึ่งให้การสนับสนุนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยองค์กรชาวบ้าน

การดำเนินการของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าของแต่ละชุมชน ในเขตลุ่มน้ำประสบปัญหาซึ่งไม่สามารถแก้ไขได้โดยลำพังชุมชนเดียว โดยปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาร่วมของชุมชนต่างๆในเขตลุ่มน้ำแม่แรก การสร้างเครือข่ายขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของลุ่มน้ำแม่แรกจึงเกิดขึ้นภายใต้การสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่

1.2 การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การดำเนินงานและการติดตามประเมินผลดำเนินการโดยคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก ซึ่งเป็นตัวแทนจากคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้าน ที่ได้ทำการวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมาแล้วด้วยกระบวนการกำหนดปัญหาเรียงลำดับความสำคัญ และกำหนดแนวทางแก้ไข การดำเนินงานของคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำใช้กระบวนการเดียวกับในระดับชุมชน โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ให้การสนับสนุนการดำเนินการประเด็นปัญหาที่คณะกรรมการเครือข่ายนำขึ้นพิจารณาจะเป็นประเด็นปัญหาที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยง และเป็นปัญหาร่วมของหลายชุมชนในลุ่มน้ำ เช่น ปัญหาไฟป่า ปัญหาความไม่ชัดเจนของแนวเขตป่าอนุรักษ์

การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก ดำเนินการโดยคณะกรรมการที่มีตำแหน่งประกอบด้วยประธาน รองประธาน เสร้บุญฤกษ์ โดยการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชน เมื่อองค์กรพัฒนาเอกชนลดบทบาทการสนับสนุน ในขณะที่ กรรมการเครือข่ายยังขาดความรู้และประสบการณ์ในการดำเนินงานและติดตามประเมินผล บทบาทหลักจึงตกอยู่ที่ผู้นำเครือข่ายโดยขาดการมีส่วนร่วมของกรรมการและชุมชนส่งผลให้ภายหลังการดำเนินงานของเครือข่ายขาดความต่อเนื่อง ในขณะที่การดำเนิน

งานของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้านได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน และสามารถดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

1.3 การกำหนดเขตพื้นที่ป่าชุมชน และจำแนกประเภทป่าชุมชนขององค์กรชุมชนในระดับหมู่บ้านและเครือข่ายลุ่มน้ำ จากนโยบายการเพิ่มพื้นที่ป่าของรัฐ และปัญหาความขัดแย้งของชุมชนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนต่างๆในเขตลุ่มน้ำแม่แรกจึงได้ดำเนินการจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินและป่าไม้ โดยมีการกำหนดประเภทป่าไม้ตามรูปแบบการจัดการป่าชุมชนคือป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย ป่าตามความเชื่อ การปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตจากระบบไร่หมุนเวียนมาสู่ระบบไร่ถาวร ของชุมชนต่างๆในเขตลุ่มน้ำแม่แรก อันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐและการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้พื้นที่ป่าชุมชนในเขตลุ่มน้ำแม่แรกเพิ่มขึ้นมากกว่า 20,000 ไร่ และรับการป้องกันฟื้นฟูจากองค์กรชาวบ้าน

การกำหนดเขตพื้นที่ต่างๆ ของชุมชนดำเนินการโดยอาศัยรูปแบบการจัดการที่ดินของชุมชนในอดีต และเครื่องมือในการสื่อทำความเข้าใจร่วมกันของคนในชุมชน เช่น แผนที่ร่างการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน แผนที่ภูมิจำลอง 3 มิติแสดงสภาพภูมิประเทศ การกำหนดประเภทพื้นที่ และขอบเขตจะอาศัยมติของที่ประชุมสมาชิกในชุมชน เมื่อตกลงภายในชุมชนได้คณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้านและผู้นำชุมชนจะประสานกับหมู่บ้านข้างเคียงในการกำหนดเขตติดต่อระหว่างหมู่บ้าน ซึ่งจะอาศัยแนวเขตที่ได้มีมาแต่บรรพบุรุษเป็นแนวทางในการกำหนด เมื่อสามารถทำความเข้าใจและตกลงกันได้คณะกรรมการจะทำการสำรวจพื้นที่และติดป้ายแสดงอาณาเขต โดยจะเชิญหน่วยงานภาครัฐเช่น ป่าไม้ องค์กรพัฒนาเอกชน และชุมชนข้างเคียงร่วมสำรวจ

การจำแนกประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน และป่าไม้ในระดับเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก ยังไม่มีการพิจารณาและมองความสัมพันธ์ในภาพรวมของระบบนิเวศวิทยาลุ่มน้ำประเภทพื้นที่และแนวเขตเครือข่ายลุ่มน้ำจะยึดตามข้อตกลงของชุมชนเป็นหลัก

1.4 การกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับขององค์กรชุมชน ในระดับหมู่บ้านและเครือข่ายลุ่มน้ำ กฎข้อบังคับเกี่ยวกับการจัดการในชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงได้มีการยึดถือปฏิบัติตามความเชื่อเรื่องผี และอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ตามสถานที่ต่างๆ มาแต่บรรพบุรุษ สำหรับชาวไทยพื้นเมืองในเขตลุ่มน้ำแม่แรก กฎข้อบังคับเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจะมีความชัดเจนในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรน้ำ เนื่องจากมีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพของชุมชนมาแต่ในอดีต

กระบวนการตั้งกฎระเบียบของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้าน เริ่มจากผู้นำชุมชน และคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้านร่างกฎข้อบังคับของชุมชนในการจัดการและการใช้ประโยชน์พื้นที่ต่างๆ ของชุมชนเช่น ป่าอนุรักษ์ ป่าใช้สอย พื้นที่ทำกิน ซึ่งรายละเอียดของกฎระเบียบ จะอาศัยแนวทางปฏิบัติที่ชุมชนเคยปฏิบัติแต่ดั้งเดิมเป็นแนวทางหลักในการกำหนดรายละเอียดกฎระเบียบ หลังจากทำร่างกฎระเบียบผู้นำชุมชนจะนำเข้าสู่ที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านหรืออาจจัดประชุมเฉพาะเพื่อให้สมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันพิจารณาปรับแก้และประกาศใช้ในชุมชน และเพื่อแจ้งให้ชุมชนข้างเคียงรับทราบและถือปฏิบัติตามกฎระเบียบของหมู่บ้าน ผู้นำชุมชนจะนำกฎระเบียบที่จัดพิมพ์แจ้งให้กับผู้นำชุมชนข้างเคียงรับทราบและประกาศให้ทราบทั่วกัน

กฎระเบียบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก เนื่องจากในตำบลท่าผา ได้เคยมีการกำหนดกฎระเบียบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไว้ในสมัยที่ยังเป็นสภาตำบลก่อนการตั้งเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก เมื่อจัดตั้งเครือข่ายลุ่มน้ำ กรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรกต่างมีความเห็นร่วมกันว่า ควรนำกฎระเบียบสมัยสภาตำบลมาพิจารณาปรับปรุงให้สอดคล้องกับสถานการณ์ ดังนั้นที่ประชุมคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำจึงจัดประชุมและทบทวนกฎระเบียบเพื่อกำหนดเป็นกฎระเบียบของเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก และมีข้อตกลงให้หมู่บ้านสมาชิกปรับกฎระเบียบของหมู่บ้านให้สอดคล้อง หรือเป็นไปในแนวทางเดียวกับของเครือข่าย เมื่อเครือข่ายกำหนดกฎระเบียบแล้วเสร็จ เครือข่ายได้นำกฎระเบียบเสนอต่อ องค์การบริหารส่วนตำบลให้อนุมัติและประกาศใช้ในตำบล เมื่อผ่านการพิจารณาขององค์การบริหารส่วนตำบลแล้ว คณะกรรมการเครือข่ายได้จัดทำเอกสารเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรกเสนอให้หน่วยงานภาครัฐพิจารณาให้ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นการรับรองการดำเนินงานของเครือข่าย

การบังคับใช้กฎระเบียบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก มีลำดับขั้นคือ ในเขตรับผิดชอบของแต่ละหมู่บ้านให้ยึดกฎระเบียบของแต่ละบ้านในการควบคุม หากมีผู้กระทำผิดกฎระเบียบแล้วไม่ยินยอมให้ลงโทษตามกฎหมายของหมู่บ้าน จะส่งเรื่องให้คณะกรรมการเครือข่าย และองค์การบริหารส่วนตำบลลงโทษตามกฎหมายของเครือข่าย หรือส่งดำเนินคดีต่อไป

1.5 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่ายลุ่มน้ำ

กลไกการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในลุ่มน้ำแม่แรก ในระดับหมู่บ้านดำเนินการโดยคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้านและผู้นำชุมชน สำหรับคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรกมีบทบาทในการติดต่อประสานงานระหว่างการจัดการ

ทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชน และการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกชุมชนทั้งภาครัฐและเอกชน

การป้องกัน ฟื้นฟู ดูแลรักษาและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ คณะกรรมการอนุรักษ์ประจำหมู่บ้าน และคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก ดำเนินกิจกรรมการป้องกัน ฟื้นฟู ดูแลรักษาและวางแผนการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติโดยการวิเคราะห์ปัญหา กำหนดแนวทางแก้ไข และวางกฎระเบียบข้อบังคับในการจัดการ โดยอาศัยรูปแบบที่ดีปฏิบัติมาแต่ในอดีตและการปรับให้มีรูปแบบเป็นทางการ

การติดต่อประสานงานและการสร้างการยอมรับในสิทธิ ขององค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การยอมรับสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชาวบ้านเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติประสบผลสำเร็จ องค์กรชาวบ้านจึงได้จัดทำเอกสารการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และนำเสนอต่อองค์การบริหารส่วนตำบลท่าผา หน่วยงานราชการ และองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่เพื่อให้การยอมรับแม้จะไม่มีกฎหมายรองรับ

การจัดการความขัดแย้งและการแก้ไขปัญหา อันเนื่องมาจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติชาติ ของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้านและเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก

- ความขัดแย้งระหว่างบุคคล การจัดการความขัดแย้งจะอาศัยผู้อาวุโส หรือผู้ที่ถูกรับรองให้ความเคารพนับถือเป็นผู้เจรจาไกลเกลี่ย โดยการจัดการความขัดแย้งจะเน้นการประนีประนอมซึ่งปัญหาความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติมักจะสามารแก้ไขได้ในขั้นนี้ หากไม่สามารถจัดการความขัดแย้งดังกล่าวได้จึงจะให้ผู้นำทางการของชุมชนเป็นผู้ดำเนินการตัดสินตามเหตุและผล

- ความขัดแย้งระหว่างบุคคลกับองค์กรชุมชน การจัดการความขัดแย้งจะอาศัยคณะกรรมการหมู่บ้าน คณะกรรมการอนุรักษ์ป่า เป็นผู้ดำเนินการแก้ไขปัญหา การนำกฎหมายทางสังคมหรือการลงโทษทางสังคม จะถูกนำมาใช้ในการลงโทษผู้กระทำผิดหากผู้กระทำผิดไม่ยินยอมรับโทษตามกฎหมายของชุมชน หากในระดับชุมชนไม่สามารถแก้ไขได้ การแก้ไขปัญหาจะอาศัยกลไกของเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก และองค์การบริหารส่วนตำบลท่าผาในการดำเนินการ หากไม่สามารถดำเนินการได้จึงจะส่งเรื่องต่อให้หน่วยงานราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบดำเนินการต่อไป

- ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับชุมชน กลไกในการจัดการความขัดแย้งจะอาศัยคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าและผู้นำชุมชนในการดำเนินการ โดยมีบุคคลภายนอกที่ทั้งสอง

ชุมชนให้การยอมรับในความเป็นกลางเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการความขัดแย้ง ในเขตลุ่มน้ำแม่แรกปัญหาความขัดแย้งเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติระหว่างชุมชนมักเกิดในกรณีการกำหนดเขตระหว่างหมู่บ้าน ในกระบวนการเจรจาแก้ไขปัญหามักจะมีผู้อาวุโสของแต่ละบ้านเข้าร่วมด้วยเนื่องจากผู้อาวุโสจะเป็นบุคคลที่จะยืนยันข้อมูลที่แต่ละชุมชนได้เคยยึดปฏิบัติกันมาแต่ในอดีต ซึ่งมูลดังกล่าวเป็นข้อมูลที่สำคัญในการตัดสินใจปัญหาความขัดแย้ง

- ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับภาครัฐ การจัดการความขัดแย้งของชุมชนในกรณีที่เกิดขึ้นกับรัฐ องค์กรชุมชนและเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรกจะอาศัยองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่เป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำ และจัดเตรียมความพร้อมให้องค์กรชาวบ้านในการติดต่อประสานงานและเจรจาแก้ไขข้อขัดแย้ง ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นต่อชุมชนอันเนื่องมาจากรัฐ องค์กรชาวบ้านมักจะไม่น่าเชื่อถือที่เป็นทางการในการแก้ไขข้อขัดแย้ง เนื่องจากองค์กรชุมชนมีทัศนคติที่ว่ามีอำนาจ และข้อมูลที่เหนือกว่าการเจรจาโดยขาดหน่วยงานสนับสนุน องค์กรชุมชนจะเป็นผู้เสียเปรียบ

- ความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับภาคเอกชน ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติระหว่างองค์กรชุมชน กับภาคเอกชนโดยเฉพาะบริษัทธุรกิจเอกชนด้านการเกษตรมักจะไม่ปรากฏออกมาอย่างชัดเจน ในเขตลุ่มน้ำแม่แรกความขัดแย้งดังกล่าวยังอยู่ในขั้นของการก่อตัว โดยกลุ่มผู้นำชุมชนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเริ่มมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงการเอารัดเอาเปรียบจากระบบการผลิตที่บริษัทด้านการเกษตรเข้ามาส่งเสริม และผลกระทบต่อทรัพยากร สิ่งแวดล้อม และสุขภาพอนามัยของคนในเขตลุ่มน้ำแม่แรก การจัดการปัญหาดังกล่าวขององค์กรชุมชนพยายามที่จะสร้างความเข้มแข็งและระบบการควบคุมภายในชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหามากกว่าการดำเนินการโดยตรงต่อสาเหตุของปัญหา

2. เจื่อนไขในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

2.1 เจื่อนไขภายใน ที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่ายลุ่มน้ำ

2.1.1 สภาพทางกายภาพ ทรัพยากรและการจัดการ

- จากการศึกษาพบว่าลักษณะทางภูมิศาสตร์กายภาพ เป็นเจื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่งการกำหนดรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มกับภูเขาสูงต่ำ การตั้งชุมชนกระจายตัวไปตามลำน้ำแม่แรก บางส่วนตั้งชุมชนอยู่กระจายตัวตามไหล่เขา การประสานความร่วมมือและดำเนิน

กิจกรรมร่วมกันของชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงต้องอาศัยการจัดการในรูปแบบ เครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละชุมชนร่วมในการวางแผนและดำเนิน กิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานและ องค์กรภายนอก

- สภาพทรัพยากรธรรมชาติ ในเขตลุ่มน้ำแม่แรกทั้ง ดิน น้ำ ป่าไม้ และ แร่ธาตุมีความอุดมสมบูรณ์ ในอดีตการจัดการทรัพยากรธรรมชาติยังไม่มี ความชัดเจนชุมชน ต่างๆ ในเขตลุ่มน้ำแม่แรกสามารถที่จะเข้าไปใช้ประโยชน์ได้อย่างอิสระ จะมียกเว้นบางใน พื้นที่ที่เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของแต่ละชุมชน เมื่อทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม ขณะที่ความ ต้องการใช้มีเพิ่มมากขึ้น ชุมชนจึงจัดรูปแบบการจัดการทรัพยากรขึ้น ดังกรณี การจัดการน้ำใน ระบบเหมืองฝายโดยมีลักษณะการจัดการร่วมกันของหลายชุมชนที่ใช้ทรัพยากรน้ำร่วมกัน ใน กรณีทรัพยากรน้ำและป่าไม้ ชุมชนต่างๆ ได้ร่วมกันจัดระบบการจัดการในลักษณะที่คล้ายกับ การจัดการน้ำ คือ ได้จัดตั้งเครือข่ายองค์กรชาวบ้านเข้ามารับผิดชอบในการวางแผนการจัดการ และประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน และองค์กรทั้งภายในและภายนอกชุมชนในการดำเนิน กิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การดำเนินงานยังคงเน้นการมีส่วนร่วมในกระบวนการ ต่างๆ จากชุมชนในเครือข่าย

- ความยากลำบากด้านการคมนาคมในเขตลุ่มน้ำ นับเป็นอีกเงื่อนไข หนึ่งที่ทำให้การดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนในเขตลุ่มน้ำต้องดำเนินการ ร่วมกัน เนื่องประสบปัญหาที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และมีเป้าหมายร่วมกันในการจัดการ ดังนั้นรูปแบบการจัดการของชุมชนต่างๆ จึงมีรูปแบบการจัดการในลักษณะเครือข่ายองค์กร ชาวบ้าน เพื่อให้สะดวก เกิดการประสานความร่วมมือ และประสานทรัพยากรร่วมกันในการ ดำเนินกิจกรรมการจัดการ และยังสามารถแก้ไขปัญหา จัดการความขัดแย้งที่มีความสัมพันธ์ เชื่อมโยงกันระหว่างชุมชนต่างๆ และยังเป็นการสร้างอำนาจในการเจรจาต่อรองจัดการความ ขัดแย้งระหว่างองค์กรชาวบ้านกับหน่วยงานรัฐในกรณีการใช้ประโยชน์ที่ดินและป่าไม้ เช่น ปัญหาความไม่ชัดเจนของแนวเขตอุทยานฯ

2.1.2 ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม

- ความสัมพันธ์เชิงเครือญาติและชนเผ่า ส่งผลให้เกิดการรวมตัวของคน ในเขตลุ่มน้ำแม่แรกในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันมาแต่ในอดีตทั้ง ด้านการประกอบอาชีพ และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง การกำหนดรูปแบบการจัดการจะมี ลักษณะที่สอดคล้องกับความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีของชุมชน การจัดการจะมีลักษณะที่เอื้อ ประโยชน์ซึ่งกันและกัน เมื่อชุมชนต่างๆ มีการรวมตัวกันจัดระบบการจัดการทรัพยากร

ธรรมชาติในรูปแบบของเครือข่ายลุ่มน้ำ ประสบการณ์ในอดีตด้านการจัดการขององค์กรชาวบ้านจึงถูกนำมาประยุกต์ใช้ โดยมีการจัดการที่จัดระบบในลักษณะที่เป็นทางการ มีการกำหนดประเภทและกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ที่ดินและป่าไม้ แต่แนวทางการปฏิบัติยังคงมีลักษณะที่ประสานผลประโยชน์ร่วมกัน

- ปัญหา ความขัดแย้ง และผลประโยชน์ร่วม เนื่องจากชุมชนต่างๆ ในเขตลุ่มน้ำล้นวนประสบปัญหาด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเดียวกันคือ ปัญหาไฟป่า ปัญหาการบุกรุกแผ้วถางป่า ปัญหาความขัดแย้งกับภาครัฐ ชุมชนต่างๆ มีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน เช่น หลายชุมชนใช้ป่าร่วมกัน และที่สำคัญทุกชุมชนอาศัยและใช้ประโยชน์น้ำจากแม่น้ำร่วมกัน ส่งผลให้รูปแบบการจัดการจึงมีลักษณะเป็นคณะกรรมการร่วมของชุมชนต่างๆ ภายใต้กฎระเบียบ การประสานงาน และการระดมทรัพยากรร่วมกันในการจัดการ

2.1.3 ระบบการผลิตและบริโภค

การผลิต และการบริโภคของราษฎรในเขตลุ่มน้ำแม่แรมมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันทั้งชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงและชาวไทยพื้นเมือง โดยมีข้อจำกัดในเรื่องปัจจัยการผลิตด้านทรัพยากรดินและน้ำ ทำให้เกษตรกรตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบันรวมตัวและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการผลิตทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ พัฒนาการด้านการเกษตรในพื้นที่ส่งผลให้เกษตรกรมีการรวมตัวช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และจัดระบบการจัดการปัจจัยการผลิตร่วมกัน เช่น การจัดการน้ำในระบบเหมืองฝาย การจัดการที่ดินในระบบไร่หมุนเวียน ระบบต่าง ๆ ที่กำหนดขึ้นดำเนินการโดยสมาชิก การบังคับใช้จะมีข้อตกลงร่วมกันและมีการกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน จากเงื่อนไขดังกล่าวการจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชาวบ้านที่ร่วมกันในลักษณะเครือข่ายลุ่มน้ำ จึงมีการกำหนดวิธีการจัดการและการบังคับควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรร่วมกัน

2.2 เงื่อนไขภายนอก ที่ส่งผลต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่ายลุ่มน้ำ

2.2.1 องค์กรภายนอกชุมชน นับว่ามีส่วนสำคัญในการกระตุ้น และสร้างโอกาสให้ชุมชนต่างๆ ได้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่องในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่ชุมชนกำลังประสบอยู่ และยังมีบทบาทที่สำคัญในการสนับสนุนทั้งด้านวิชาการ วัสดุ อุปกรณ์ งบประมาณ และการประสานงานระหว่างชุมชนและองค์กรภายนอกชุมชนในการดำเนินการของชุมชน การสนับสนุนขององค์กรภายนอกชุมชนในฐานะที่เล็งเห็นเป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการกำหนดรูปแบบการจัดการขององค์กรชาวบ้าน เนื่องจากการจัดการในปัจจุบันมี

ความจำเป็นต้องประสานองค์ความรู้จากภายนอกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้าด้วยกัน เพื่อให้การจัดการมีประสิทธิภาพและประสบผลสำเร็จ

2.2.2 กฎหมาย และนโยบายรัฐ ภาวะในปัจจุบันสามารถสรุปได้ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกความไม่เป็นธรรมและการไม่ยอมรับสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากร และพัฒนาชุมชนจากรัฐทั้งในอดีตและบางส่วนในปัจจุบัน นำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน ลักษณะที่สอง คือ รัฐธรรมนูญและกฎหมายบางส่วนได้รับการแก้ไขและเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรและพัฒนาชุมชนของตนเอง จากภาวะด้านกฎหมายและนโยบายของรัฐทั้งสองที่กล่าวมาได้สร้างความตระหนักและการแสวงหาแนวทางการแก้ไขปัญหาของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาชุมชน ทิศทางนโยบายในปัจจุบันที่เน้นการกระบวนกรการมีส่วนร่วมและการกระจายอำนาจ เป็นเงื่อนไขที่ทำให้องค์กรชาวบ้านกำหนดรูปแบบการจัดการที่เน้นการทำงานอย่างมีส่วนร่วมและการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรภายนอก

2.2.3 ข้อมูล และข่าวสาร เป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่ส่งผลให้เกิดการรวมตัวขององค์กรชาวบ้านในระดับต่างๆ ทั้งระดับหมู่บ้านและระดับที่สูงกว่า เนื่องจากข้อมูลข่าวสารต่างๆ ทำให้ชุมชนได้รับทราบกฎหมาย นโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ กระแสการอนุรักษ์ที่สังคมให้ความสำคัญ และยังทำให้ชุมชนได้เรียนรู้สิ่งใหม่ และเกิดการแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนถึงทิศทาง เป้าหมาย รูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และวิถีชีวิตของชุมชนในอนาคต และยังเป็นช่องทางในการนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนต่อสังคมภายนอกเพื่อสร้างการยอมรับในสิทธิ และความสามารถของชุมชน สิ่งต่างๆ เหล่านี้ทำให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชาวบ้านมีความจำเป็นต้องจัดระบบที่เป็นทางการ จัดทำเอกสารประกอบ เพื่อให้เกิดการยอมรับระบบการจัดการขององค์กรชาวบ้านจากภาครัฐ

อภิปรายผล

องค์กรชาวบ้านกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ(ดิน น้ำ ป่าไม้ และสัตว์ป่า) ถือเป็นรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงาน และองค์กรต่างๆ ซึ่งหลายชุมชนได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพขององค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในรูปแบบของการจัดการป่าชุมชน ส่งผลให้ทรัพยากรป่าไม้ได้รับการฟื้นฟูและเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพและความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ โดยอาศัยกลไกของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้าน และเครือข่ายขององค์กรชาวบ้านในการจัดการ

เครือข่ายลุ่มน้ำ นับเป็นการรวมตัวขององค์กรชาวบ้านในการจัดทรัพยากรธรรมชาติ และความขัดแย้ง จากการศึกษาพบว่าชุมชนต่างๆ ในเขตลุ่มน้ำแม่แวก โดยเฉพาะชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง และชุมชนชาวไทยพื้นเมืองบางชุมชน มีระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนตามภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อตอบสนองต่อการดำรงชีพและความยั่งยืนของชุมชน รูปแบบการจัดการของแต่ละชุมชนมีความสัมพันธ์กับความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี และสภาพทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นเอง ดังที่ ภาควิณี วิชาวนตรวัฒน์ อธิบายไว้ใน การพัฒนาป่าชุมชนในประเทศไทย (2537 หน้าที่ 28) ว่า “ป่าชุมชนซึ่งอยู่ในชุมชนที่สืบทอดวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องนั้น จะพบลักษณะป่าชุมชนที่ติดอยู่กับระบบทั้งสองระบบ คือระบบเศรษฐกิจ และระบบคุณค่า ส่วนรายละเอียดลักษณะป่า เป็นป่าต้นน้ำ ป่าใช้สอยหรือป่าอื่นๆ ขึ้นอยู่กับลักษณะทางนิเวศวิทยาของแต่ละพื้นที่ ถ้าระบบนิเวศวิทยาเป็นภูเขา มีน้ำไหล มีที่ราบน้อย ระบบป่าชุมชนและระบบเหมืองฝายจะเกิดขึ้นเหมือนกับภาคเหนือ”

การจัดการของชุมชนในอดีตอาศัยความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณี เป็นตัวกำหนด รูปแบบการควบคุมและบังคับใช้มีลักษณะเป็นข้อห้าม เมื่อสมาชิกในชุมชนกระทำความผิดหรือละเมิดข้อบังคับ การลงโทษจะปรากฏในรูปแบบของการเลี้ยงผี หากเป็นความผิดที่รุนแรงและสร้างผลกระทบต่อชุมชนโดยรวมการลงโทษจะใช้มาตรการทางสังคมที่รุนแรง ซึ่งปรากฏทั้งในชุมชนชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยงและชุมชนชาวไทยพื้นเมือง การถ่ายทอดรูปแบบและวิธีการจัดการเกิดขึ้นในลักษณะที่เป็นการเรียนรู้ที่ไม่เป็นทางการ โดยผู้อาวุโสหรือผู้นำที่ไม่เป็นทางการบอกเล่า สั่งสอน หรือการที่สมาชิกของชุมชนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน เช่นการเข้าร่วมกิจกรรมเลี้ยงผีป่าต้นน้ำ และกิจกรรมตามความเชื่อของชุมชนต่างๆ

เมื่อบริบทของชุมชนและการเรียนรู้ของชุมชนมีการเปลี่ยนไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตและบริโภคที่เปลี่ยนจากเพื่อการยังชีพสู่การผลิตเพื่อการค้าในรูปแบบของพืชเศรษฐกิจและการเกษตรแบบพันธะสัญญา (Contract Farming) ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนที่เปลี่ยนไปสู่การพัฒนาเพื่อความมั่งคั่งรายบุคคลสิทธิรายบุคคล และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่น สภาพดังกล่าว ชุมชนจึงเกิดกระบวนการปรับตัวเพื่อรักษาคุณภาพชีวิตที่ดีและความคงอยู่ของชุมชน ส่งผลให้เกิดการจัดตั้งระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นการประสานความรู้วิชาการการจัดการป่า และภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างกลไกในการบริหารและจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การกำหนดประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดินและป่าไม้ การวางแผนการใช้ประโยชน์และจัดสรรผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรม และการสร้างการ

ยอมรับสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชาวบ้าน จากชุมชน และองค์กรภายนอกชุมชน มีความสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาป่าชุมชนของ เสน่ห์ จามริก, ยศ สันตะสมบัติ บรรณาธิการ (2536). (ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา, เล่ม 1 หน้า 204) ที่ว่า แนวความคิดหลักว่าด้วยการจัดการทรัพยากรทั้ง 4 ประการ ประการที่หนึ่ง การวางแผนการจัดการทรัพยากรป่า ประการที่สองการจัดสรรผลประโยชน์แก่ชุมชน ประการที่สามคือการควบคุมบังคับใช้ตามระเบียบของชุมชน ประการสุดท้ายคือการรับรองสิทธิในระดับต่างๆ แต่แนวทางปฏิบัติยึดถือตามหลักการกระจายอำนาจในระบอบประชาธิปไตย โดยรัฐสนับสนุนให้ชุมชนจัดการทรัพยากรของตนเอง ปรับบทบาทของรัฐและองค์กรของรัฐทุกระดับให้ยอมรับและร่วมมือกับชุมชนในการจัดการทรัพยากร ชุมชนแต่ละแห่งก็จะสามารถทำการวางแผนและระบบการจัดการทรัพยากรให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ

การจัดการป่าชุมชนขององค์กรชาวบ้านในเขตลุ่มน้ำแม่แรก ทั้งในระดับหมู่บ้านและเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก เมื่อพิจารณาตามแนวคิดการจัดการป่าชุมชนจะพบประเด็นที่สำคัญดังนี้

ประเด็นการวางแผนการจัดการทรัพยากรป่าไม้ ในระดับชุมชนได้มีคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นองค์กรหลักในการกำหนดประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน และป่าไม้ของชุมชน ซึ่งแต่ละชุมชนเน้นการวางแผนการจัดการป่าไม้โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นประสานความรู้วิชาการที่ได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกชุมชน กิจกรรมหลักคือการกำหนดขอบเขตพื้นที่ การตัดป่าแสดงอาณาเขตพื้นที่ การวิเคราะห์ปัญหาและวางแผนการป้องกัน ฟื้นฟู ดูแลรักษา รวมถึงการกำหนดกฎระเบียบการจัดการทรัพยากรป่าไม้ และหลายชุมชนยังมีการวางแผนการจัดการที่ครอบคลุมทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ สำหรับเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก ได้จัดตั้งคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรกขึ้น โดยมีบทบาทหลักในการประสานงานและทำความเข้าใจร่วมกันของชุมชนต่างๆ ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก และดำเนินการวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการกำหนดกฎระเบียบในภาพของความสัมพันธ์ระดับลุ่มน้ำ

ประเด็นที่สองคือการจัดสรรผลประโยชน์แก่ชุมชน ในระดับชุมชนต่างๆ ของลุ่มน้ำแม่แรก การจัดสรรผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติให้แก่สมาชิกในชุมชนโดยดำเนินการในรูปแบบของการกำหนดกฎระเบียบข้อบังคับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีรูปแบบและรายละเอียดที่แตกต่างกันไปตามประเภทของป่าที่ชุมชนได้กำหนด เช่น ป่าอนุรักษ์ จะอนุญาตให้ใช้ประโยชน์เฉพาะไม้แห้งหรือพืชสมุนไพร ในขณะที่ป่าใช้สอย จะอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ได้ทั้งไม้และผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้ การเข้าใช้ประโยชน์อยู่บน

พื้นฐานสิทธิและความเท่าเทียมกันของคนภายในชุมชน การใช้ประโยชน์ผลผลิตจากป่าที่ไม่ใช่เนื้อไม้สมาชิกในชุมชนสามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ตามกรอบของกฎข้อบังคับ ส่วนการใช้ไม้ต้องผ่านการอนุมัติของกรรมการอนุรักษ์ป่าของหมู่บ้าน กรณีคนภายนอกชุมชนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนในการเข้าไปใช้ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนเจ้าของทรัพยากรสำหรับเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก มีบทบาทหลักในการควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติระหว่างหมู่บ้าน และกำหนดนโยบายการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในภาพรวมของกลุ่มน้ำ

ประเด็นที่สามคือการควบคุมบังคับใช้ตามระเบียบของชุมชน ในระดับชุมชน อาศัยคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้านและผู้นำชุมชน เป็นองค์กรชุมชนหลักในการควบคุมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นไปตามระเบียบข้อตกลงของชุมชน โดยเฉพาะการพิจารณาการใช้ไม้เพื่อการก่อสร้างของสมาชิกในและนอกชุมชน การควบคุมและลงโทษผู้กระทำผิดกฎระเบียบของชุมชนสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพในกรณีบังคับใช้สมาชิกในชุมชนหรือชนเผ่าเดียวกัน ดังตัวอย่าง บ้านยางสำนที่สามารถแก้ไขปัญหไฟป่า การลักลอบตัดไม้ และการขยายพื้นที่ทางการเกษตรไปยังพื้นที่ป่าอนุรักษ์ได้ หากผู้กระทำผิดเป็นสมาชิกนอกชุมชนการควบคุมและลงโทษขององค์กรชุมชนยังต้องอาศัยกลไกจากเครือข่ายลุ่มน้ำและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกเสริมในการจัดการ บทบาทของคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรกมีหน้าที่หลักในการประสานงานองค์การบริหารส่วนตำบลท่าผาในการควบคุมและบังคับใช้กฎระเบียบของเครือข่ายในกรณีที่มีการบังคับใช้กฎระเบียบของชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้ นอกจากการประสานงานองค์การบริหารส่วนตำบลท่าผา คณะกรรมการเครือข่ายยังมีบทบาทหลักในการประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ป่าไม้ อ่างทอง ในการดำเนินการป้องกัน และควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ

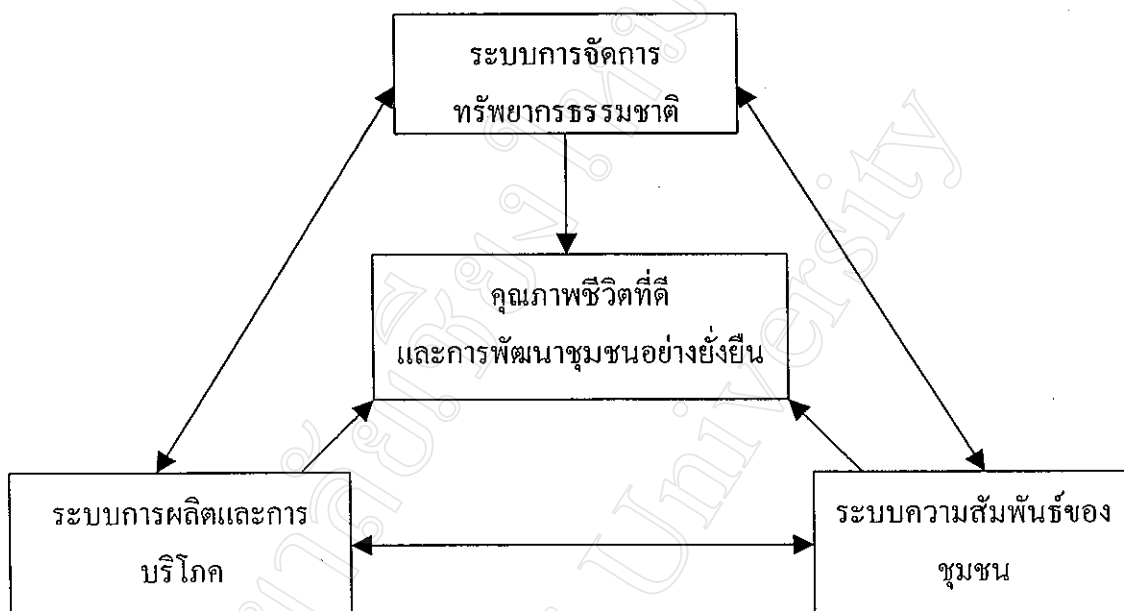
ประเด็นสุดท้ายคือการรับรองสิทธิในระดับต่างๆ กระบวนการวางแผนจากจัดการทรัพยากรธรรมชาติของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าในเขตลุ่มน้ำแม่แรก และคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก ได้เน้นการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการยอมรับและให้การสนับสนุนองค์กรชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และได้จัดทำเอกสารจากจัดการป่าชุมชนของชุมชน และเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก ซึ่งเนื้อหาเอกสารประกอบไปด้วยประวัติความเป็นมา วัตถุประสงค์ เป้าหมาย แผนการจัดการป่า กฎระเบียบการจัดการป่า รายชื่อคณะกรรมการอนุรักษ์ป่า คณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำ และแผนที่แสดงอาณาเขตพื้นที่ป่าไม้ และพื้นที่ทำกิน เสนอให้หน่วยงานภาครัฐ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าผา และองค์กรเอกชนในพื้นที่ให้คำแนะนำและแสดง

ความคิดเห็น เพื่อเป็นการรองรับสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน และเครือข่ายลุ่มน้ำ เนื่องจากการดำเนินการขององค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติยังไม่มีกฎหมายรับรอง

จากการดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้าน และคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก ได้แสดงให้เห็นว่าสามารถที่จะรักษาและควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติให้คงความอุดมสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้นซึ่งจากข้อมูลพื้นที่ป่าที่ ในปี พ.ศ. 2497 ลุ่มน้ำแม่แรกมีพื้นที่ป่าอยู่ 17,193.75 ไร่ เมื่อชุมชนวางระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติพบว่า ในปี พ.ศ. 2542 ลุ่มน้ำแม่แรกมีพื้นที่ป่า 27,506.25 ไร่ ซึ่งพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น 10,312.50 ไร่ สามารถแก้ไขปัญหาคัดแย้งอันเนื่องมาจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และทำให้ราษฎรในเขตลุ่มน้ำแม่แรกมีทรัพยากรธรรมชาติเพื่อใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้นซึ่งหลายชุมชนให้ความเห็นว่าเมื่อน้ำและดินมีคุณภาพดีขึ้นส่งผลให้สามารถเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรและพืชอาหารจากป่าได้ และเกิดกลุ่มและองค์กรชาวบ้านที่มีความสัมพันธ์กันในแต่ละพื้นที่ และเกิดความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ซึ่งนับว่าเป็นการพัฒนาอย่างองค์รวมที่มองความสัมพันธ์ของระบบต่างๆ มีความเชื่อมโยงกันซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ เสน่ห์ จามริก, ยศ สันตสมบัติ, บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, เจริญ คัมภีรภาพ และไพสิฐ พาณิชย์กุล (2536, หน้า 160) ในการมองป่าชุมชนจากมิติทางด้านวัฒนธรรมว่าการมองความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์กับธรรมชาติอย่างองค์รวมและรอบด้าน เช่น มองความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าในฐานะเป็นวิถีชีวิตในระบบนิเวศเดียวกัน โดยไม่อาจแบ่งแยกออกจากกันได้โดยเด็ดขาด

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้าน และเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก มีรูปแบบการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชุมชนจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และทำให้มีคุณภาพชีวิตของราษฎรดีขึ้น อย่างองค์รวม ภายใต้อาณัติความสัมพันธ์ของระบบความสัมพันธ์ของชุมชน ระบบการผลิตและบริโภค และระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาชุมชน

แผนผัง แสดงความสัมพันธ์ในการพัฒนาชุมชน

ระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้าน และคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก สามารถดำเนินการวางระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และประสบผลสำเร็จอย่างสูงในการดำเนินการในระดับหมู่บ้าน ซึ่งทำให้มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และเอื้อประโยชน์โดยตรงต่อชุมชน และได้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ดังที่ สุรเชษฐ์ เวชพิทักษ์ (2533), เสรี พงศ์พิศ (2529) และกาญจนา แก้วเทพ (2530) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ว่าเป็นการแสดงถึงศักยภาพในการคิดค้นของมนุษย์โดยการเรียนรู้จากธรรมชาติสิ่งแวดล้อม เพื่อนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์กับการดำรงชีวิตของตนเองและมีความสอดคล้องกับธรรมชาติ

ระบบการผลิตและการบริโภค การเชื่อมโยงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของคณะกรรมการอนุรักษ์ป่าประจำหมู่บ้าน และคณะกรรมการเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรกกับการพัฒนาระบบการผลิตและบริโภคของชุมชน มีความชัดเจนในการดำเนินการอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่การเกษตรที่มีความลาดชันสูง และความพยายามในการควบคุมการใช้สารเคมี แต่การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศวิทยาลุ่มน้ำกับระบบการผลิต โดยเฉพาะประเด็นการจัดการน้ำยังไม่มี ความชัดเจน แต่ความพยายามเชื่อมความสัมพันธ์ของระบบการเกษตร

ขององค์กรชาวบ้านในเขตลุ่มน้ำแม่แรก มีความสอดคล้องกับที่ เสน่ห์ จามริก และคณะ (2536, หน้า 142) กล่าวถึงประเด็นแนวคิดเรื่องป่าชุมชนว่ามีเชื่อมโยงอย่างแยกไม่ออกจากการแสวงหาวิธีการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการผลิตในภาคการเกษตรไปพร้อมๆ กับการดูแลและฟื้นฟูสภาพแวดล้อม และการส่งเสริมศักยภาพทางการผลิตในการพึ่งพาตนเอง

ระบบความสัมพันธ์ของชุมชน การตั้งระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ส่งผลให้เกิดการรวมตัวขององค์กรชาวบ้านในระดับหมู่บ้านและเครือข่ายลุ่มน้ำ การรวมตัวดังกล่าวก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ในการจัดการและแก้ไขปัญหาาร่วมกันของสมาชิกในชุมชน และระหว่างชุมชนทั้งภายในและภายนอกลุ่มน้ำ ซึ่งเป็นการเสริมสร้างและพัฒนาศักยภาพขององค์กรชาวบ้านในอีกรูปแบบหนึ่ง ดังที่ ฉลาดชาย รมิตานนท์, อานันท์ กาญจนพันธุ์ และสันจิตา กาญจนพันธุ์ (2536, หน้า 156-158) ได้อธิบายไว้ว่า ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพในการปรับตัวเพื่อแก้ปัญหาโดยการคิดค้นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่หลากหลายและได้ผสมผสานวิธีการต่างๆ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งการช่วยตัวเองและการประสานกับองค์กรภายนอก

เงื่อนไขที่ส่งผลให้ชุมชนดำเนินกิจกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการพัฒนาชุมชน มีหลายเงื่อนไข ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน และนำมาซึ่งความเชื่อและการดำเนินกิจกรรมด้านการจัดการและพัฒนาชุมชนที่ตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน ปัจจัยและเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ประกอบด้วยเงื่อนไขภายใน และภายนอกชุมชน ดังนี้

เงื่อนไขภายในที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการของประชาชน และชุมชนในลุ่มน้ำ การดำเนินกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ของคนในชุมชนมีเงื่อนไขที่เป็นสิ่งกระตุ้นหลายอย่าง หากพิจารณาจากภายใต้ของเขตของพื้นที่ในการศึกษาพบว่ามีความสำคัญ 2 ประการคือ

ประการแรก คือ ความต้องการที่จะแก้ไขปัญหา และการตอบสนองต่อความต้องการของร่างกายของประชาชน สิ่งที่สำคัญในประเด็นนี้คือ คนมีความต้องการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานคือ อาหาร ยารักษาโรค เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะได้รับจากระบบการผลิตที่ดีและทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ เมื่อบริบทของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงและส่งผลกระทบต่อสิ่งที่อำนาจประโยชน์ต่อความต้องการของคนในชุมชน เช่น เมื่อทรัพยากรธรรมชาติที่คนพึ่งพิงมีสภาพเสื่อมโทรมและไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนได้ การพยายามปรับรูปแบบการจัดการหรือปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสม เพื่อให้เอื้อประโยชน์ต่อคนจึงได้รับการพัฒนาขึ้น

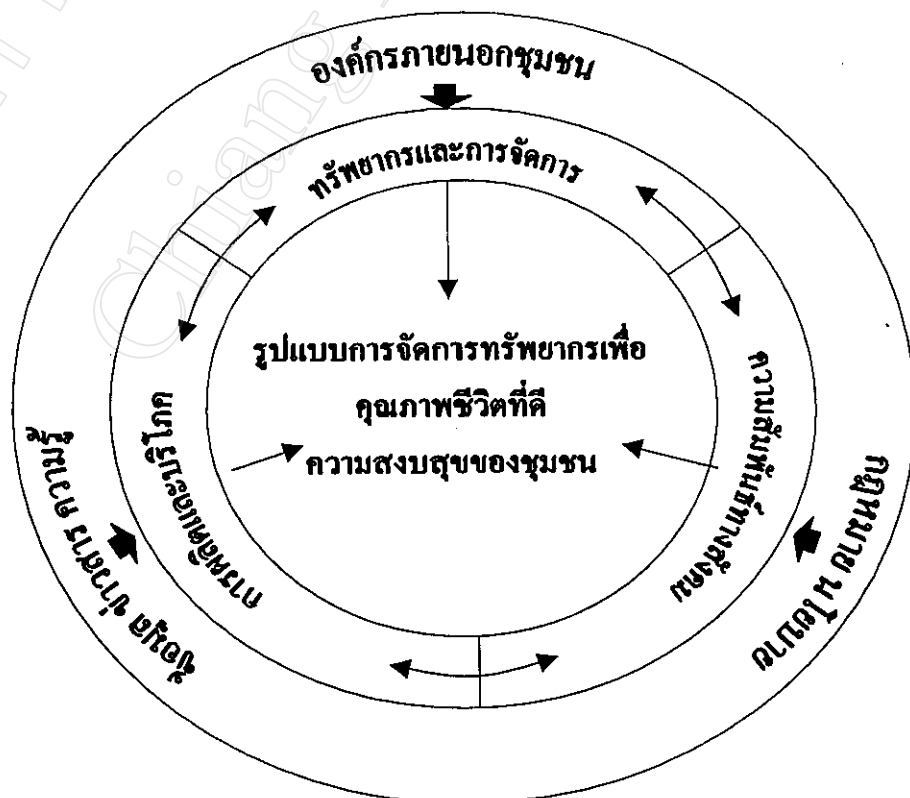
ซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีปัจจัยต่างๆ ที่เป็นตัวกำหนดรูปแบบ เช่น วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยมีเงื่อนไขที่เป็นตัวกำหนดรูปแบบระบบการผลิต ทรัพยากรธรรมชาติ และการจัดการ เพื่อจัดการปัจจัยให้เอื้อต่อการผลิต การบริโภค และความอุดมสมบูรณ์ของ ทรัพยากรธรรมชาติ ดังที่ มยุรี ดำรงเชื้อ (2536, หน้า 323) อธิบายไว้ว่า “แม้อำนาจการดูแลของ ชาวบ้านจะถูกรัฐช่วงชิงไป ทว่าจิตสำนึกในการอนุรักษ์หวงแหนแผ่นดิน ป่า ซึ่งสั่งสมกันมาแต่ บรรพบุรุษ จากวิถีชีวิตที่พึ่งป่าอาศัยน้ำจนเป็นสามัญวิสัย ยังคงมีขอมจำนต่อการรุกรานของ คนภายนอกโดยง่าย เช่น คนอาศัยน้ำในการผลิตอาหารเพื่อบริโภค อาศัยป่าที่อุดมสมบูรณ์เพื่อ หาอาหารจากป่า และใช้ไม้ในการก่อสร้างและเชื้อเพลิง เมื่อน้ำและป่าไม้เสื่อมโทรมได้ส่งผล กระทบโดยตรงต่อความต้องการการตอบสนองทางร่างกายของคน คนจึงพยายามหาทางแก้ไข หรือปรับสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไป การ ดำเนินการ”

ประการที่สอง คือ ความต้องการที่จะตอบสนองต่อชุมชน และความสัมพันธ์ของ คนในชุมชน เนื่องจากคนมีลักษณะการอยู่ร่วมกันในลักษณะสังคม กิจกรรมด้านต่างๆ ของคน นอกจากจะตอบสนองต่อความต้องการทางร่างกาย แล้วยังต้องตอบสนองต่อความต้องการของ การอยู่ร่วมกัน ความต้องการการยอมรับจากคนในชุมชน และความต้องการในการรักษาความ สัมพันธ์ทางสังคม การดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับ บริบทของชุมชน และเงื่อนไขภายในชุมชนเอง เมื่อสิ่งต่างๆ มีความเปลี่ยนแปลงไปเช่น สภาพ การคมนาคมที่สะดวกขึ้น สภาพทรัพยากร ระบบการผลิตและบริโภคเปลี่ยนไป สมาชิกใน ชุมชนจึงมีการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทที่เปลี่ยนไปโดยความร่วมมือของสมาชิกใน ชุมชนเพื่อให้เกิดการยอมรับซึ่งกัน ซึ่งการมีส่วนร่วมในการดำเนินการจะมีความสอดคล้องกับ ที่เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์ (2543, หน้า 11-12) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่า “การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนซึ่งประกอบไปด้วยบุคคล กลุ่ม และองค์กร มีส่วนร่วมในกระบวนการจัด การป่าและทรัพยากรทุกขั้นตอน อาทิ การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การแสดงความเห็นและชี้ประเด็น ปัญหา การตัดสินใจ กำหนดนโยบาย การวางแผน การจัดการ การได้รับประโยชน์ การตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐทุกระดับ การติดตามประเมินผล และการแก้ไขปัญหาอุปสรรค การ ทำงานแบบมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับบุคคลและองค์กรหลายประเภท เพื่อให้เกิดความสมานไมตรีจึงต้องการ องค์ประกอบที่สำคัญ คือผู้ร่วมงานทุกฝ่ายต้องมีอุดมการณ์ เป้าหมาย และ วัตถุประสงค์ร่วมกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน”

เงื่อนไขภายนอกที่ส่งผลต่อการจัดการของประชาชนและชุมชนที่สำคัญ คือ องค์การภายนอกชุมชนที่มีส่วนในการส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินการของชุมชน และนำ

ข้อมูลข่าวสาร กฎหมาย นโยบายรัฐ มาแลกเปลี่ยนกับคนในชุมชน ซึ่งกฎหมาย นโยบายและ
 กระแสการอนุรักษ์ล้วนมีส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน ทั้งด้านบวก
 และด้านลบ เช่นการประกาศเขตป่าอนุรักษ์ ทำให้เกิดการจำกัดสิทธิของชุมชนในการจัดการ
 ทรัพยากรธรรมชาติ รัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 สนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการ
 ทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชุมชน นโยบายการกระจายอำนาจ กระแสสังคมที่เน้นการ
 อนุรักษ์และกระบวนการการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน เมื่อสภาพปัญหาของชุมชนมีความ
 เปลี่ยนแปลงชุมชนต่างๆ จึงมีการปรับรูปแบบการจัดการโดยได้รับการสนับสนุนจากองค์กร
 ภายนอก ประสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังที่ ฉลาดชาย รมิตานนท์ อานันท์ กาญจนพันธุ์ และ
 สันจิตา กาญจนพันธุ์ (2536, หน้า 156-158) ได้กล่าวถึงการปรับตัวของชาวบ้านในการแก้ไข
 ปัญหาความขัดแย้งว่า “ในปัจจุบันเมื่อชาวบ้านต้องเผชิญกับปัญหาในยุคของการแย่งชิง
 ทรัพยากรซึ่งทวีความซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้น พบว่าประเพณีท้องถิ่นมีข้อจำกัดในการแก้
 ปัญหาทั้งภายในชุมชน แต่ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพในการปรับตัวเพื่อแก้ปัญหาโดยการคิด
 ค้นแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่หลากหลายและได้ผสมผสานวิธีการต่างๆ ทั้งที่
 เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ทั้งการดำเนินการด้วยตัวเอง และประสานกับองค์กรภายนอก”

แผนผัง แสดงเงื่อนไขที่ส่งผลต่อรูปแบบการจัดการขององค์กรชาวบ้าน

รูปแบบการจัดการทรัพยากร และการพัฒนาชุมชนขององค์กรชาวบ้าน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่จะตอบสนองต่อความต้องการของร่างกาย เงื่อนไขความสัมพันธ์ภายในชุมชน และเงื่อนไขทางสังคม ดังแผนผังแสดงเงื่อนไขที่ส่งผลต่อรูปแบบการจัดการขององค์กรชาวบ้าน การดำเนินการดังกล่าวก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และสะสมองค์ความรู้ในการแก้ไขปัญหา สะสมเป็นความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี การปรับรูปแบบการจัดการทรัพยากรและพัฒนาชุมชนเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีและความสงบสุขของชุมชน จะมีลักษณะเป็นพลวัตรตามการเรียนรู้และบริบทของชุมชน

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของเครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก พบว่า เครือข่ายลุ่มน้ำแม่แรก เริ่มจากการจัดตั้งระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระดับชุมชน ซึ่งนับเป็นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่จะปรับรูปแบบการจัดการทรัพยากร และการจัดการความขัดแย้งให้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งกระบวนการดังกล่าวยังคงอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้วิชาการชุมชนได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้จากหน่วยงานและองค์กรภายนอกชุมชน การทำงานขององค์กรชาวบ้านได้ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชน และเมื่อองค์กรชาวบ้านประสบกับปัญหาความขัดแย้ง และความท้าทายในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่องค์กรในระดับหมู่บ้านไม่สามารถดำเนินการจัดการได้โดยลำพัง การนำรูปแบบการจัดการปัญหาในลักษณะที่คล้ายคลึงกันจากชุมชนภายนอก และการประยุกต์ใช้องค์ความรู้ดั้งเดิม ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนในรูปแบบการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชน เช่น กลุ่มเหมืองฝาย จึงถูกพัฒนาขึ้นมาในรูปแบบของเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในลุ่มน้ำ การดำเนินงานที่ผ่านมาของเครือข่ายลุ่มน้ำจะให้ความสำคัญกับการสร้างการยอมรับในสิทธิขององค์กรชาวบ้านในการจัดการ สิ่งที่ควรจะให้มีความสำคัญและพิจารณาจากผลการจัดการของเครือข่ายลุ่มน้ำคือ

1. ความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน เป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญในการเสริมสร้างให้องค์กรชุมชนมีศักยภาพในการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเป็นปัจจัยที่สำคัญในกระบวนการพัฒนาชุมชนโดยองค์กรชาวบ้านอย่างมีส่วนร่วม
2. การดำเนินการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จะประสบผลสำเร็จตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และ

สมาชิกในกลุ่มน้ำ กล่าวคือร่วมวิเคราะห์ปัญหาสาเหตุ ผลกระทบ การตั้งเป้าหมาย พิจารณาทางเลือก ดำเนินการ การติดตามประเมินผลการทำงาน และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรม

3. ผู้นำและภาวะผู้นำ เป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้องค์กรชาวบ้านมีความเข้มแข็ง โดยในระยะเริ่มต้นของการจัดตั้งองค์กรผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ มองการณ์ไกล มีความรู้ความสามารถและมีทักษะในการติดต่อประสานงาน เป็นปัจจัยที่สำคัญในการก่อตั้งและสร้างความเข้มแข็งให้แก่องค์กรชาวบ้านในขณะเดียวกันการสร้างภาวะผู้นำให้แก่ตัวผู้นำองค์กรชาวบ้าน และสมาชิกของกลุ่มองค์กรชาวบ้าน เป็นสิ่งสำคัญในการที่จะต้องพัฒนาขึ้น เพื่อการคงอยู่ในระยะยาวขององค์กรชาวบ้าน

4. ความรู้ความสามารถขององค์กรบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ควรต้องมีมุมมองการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบในเชิงนิเวศวิทยาลุ่มน้ำ และมองความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับระบบต่างๆ ภายในชุมชน เพื่อการวางแผนที่มีประสิทธิภาพ การดำเนินการได้ประสพผลดังที่กล่าวมาองค์กรชุมชนต้องนำความรู้ประสบการณ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น มาผสมผสานและประใช้ร่วมกับองค์ความรู้ทางวิชาการ

5. บทบาทขององค์กรภายนอกชุมชน ต่อการพัฒนาศักยภาพขององค์กรชาวบ้าน ในการพัฒนาชุมชน ด้วยกระบวนการการทำงานแบบไตรภาคีและการมีส่วนร่วมถือว่ามีความสำคัญ แต่องค์กรภายนอกที่ให้การสนับสนุนชุมชน ควรมีการวางแผนการสนับสนุน และการถอนการสนับสนุนอย่างเป็นระบบตามศักยภาพขององค์กรชุมชนแต่ละชุมชน การดำเนินการที่ขาดการวางแผนการสนับสนุนและการถอนการสนับสนุน จะส่งผลให้องค์กรชาวบ้านที่ยังไม่เข้มแข็งประสบปัญหาและไม่สามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง

6. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรชาวบ้านในระดับต่างๆ มักประสบปัญหาเรื่องการบังคับให้กฎระเบียบ และแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติขององค์กร เนื่องจากขาดการรับรองจากกฎหมาย จึงพบบ่อยครั้งว่ามีบุคคลภายนอกที่มีอำนาจและอิทธิพลเข้ามากระทำผิดโดยที่ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้ ดังนั้นรัฐจึงควรที่จะออกกฎหมายเพื่อรองรับสิทธิในการจัดการขององค์กรชาวบ้านตามที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดไว้ เช่น พ.ร.บ. ป่าชุมชน และดำเนินการแก้ไขกฎหมาย นโยบาย มติคณะรัฐมนตรี ต่างๆ ที่ขัดต่อการยอมรับสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยถึงตัวชี้วัดความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านในการพัฒนาและจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ในรูปแบบของการศึกษาและพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านอย่างมีส่วนร่วม
2. ควรศึกษาวิจัยถึงขีดความสามารถของทรัพยากรธรรมชาติ ในการรองรับการให้ประโยชน์ของชุมชน ตามปัจจัยและเงื่อนไขของแต่ละชุมชน ว่าความสามารถในการรองรับของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ต่อปริมาณการให้ประโยชน์ และรูปแบบการจัดการที่เหมาะสม
3. ควรศึกษาวิจัยถึงผลกระทบต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ปัญหาความขัดแย้ง การจัดการความขัดแย้ง และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ที่เป็นผลจากนโยบายการกระจายอำนาจ